

ЗЛО. ВІЙНА. ПРОЩЕННЯ.

Роздуми пастора, який шукає відповіді

Анотація. У статті автор з'ясовує, що хоча зло в цьому світі існує неминуче, але людина не може звикнути до нього і шукає справедливості. Війна Росії проти України змусила шукати не теоретичну відповідь про прощення і примирення, а продемонструвати розуміння євангельських істин на практиці. Для християн, які опинилися по «різні боки барикад», виявилось дуже складно знайти правильне ставлення одне до одного. Особливо складно це у світі напівправди і пропагандистської брехні. У цій ситуації християни не мають права вдавати, що їх не стосуються політичні події. Вони повинні стати на захист жертв, і водночас навчитися як прощати, так і приймати прощення.

Ключові слова: війна, правда, прощення, покаяння, примирення.

Title: Evil. War. Forgiveness. Reflections of a pastor who seeks answers.

Annotation. In the article the author shows that although evil in this world exists inevitably, man cannot adjust to that fact and seeks justice. Russia's war against Ukraine forced us to look not for a theoretical answer about forgiveness and reconciliation, but to show an understanding of Gospel truths in practice. For Christians who find themselves on "different sides of the barricades," it has proven very difficult to find the right attitude toward one another. This is especially difficult in a world of half-truths and propagandistic lies. In this situation, Christians have no right to pretend that political events do not concern them. They must stand up for the victims, but they must also learn to both forgive and accept forgiveness.

Keywords: war, truth, forgiveness, repentance, reconciliation.

Буката Олександр Петрович, пастор Першої ізмаїльської церкви ЄХБ, бакалавр пастирського служіння (Ірпінська біблійна семінарія), магістр історії (Ізмаїльський державний гуманітарний університет) (м. Ізмаїл, Україна).

Вступ

◆ Останній рік Україна виборює своє право на існування як нація. Для того щоб бути цілісною нацією, потрібно не тільки захистити свої зовнішні кордони, а й стати нацією цілісних духовних особистостей. «Блаженний той люд, що Богом у нього Господь, блаженний народ, що Він вибрав його на спадок Собі» (Пс. 32:12). І як християни, ми не можемо стояти осторонь тієї внутрішньої духовної боротьби.

Війна дуже швидко стала поглиблювати ту тріщину, яка виникла між двома колись братніми народами до рівня величезної прірви, і ці «тектонічні» процеси тільки прискорюються. Істини Святого Письма, такі зрозумілі християнину в мирному житті, раптом зостаються на рівні теорії, а практика веде до нових богословських пошуків вирішення нових викликів. Де знайти в собі сили, щоб простити, що значить прийняти і коли настав час примирення – ці питання у всі часи були викликом для Церкви під час воєнних потрясінь. (Ів. 8:44).

«Гину, гину, ой горе мені: ГРАБІЖНИКИ ГРАБЛЯТЬ,
І ГРАБУЮЧИ, ГРАБЛЯТЬ ГРАБІЖНО!»

До зла неможливо підготуватись і неможливо звикнути

Коли починається війна, ніби навстіж відчиняються двері для всякого беззаконня. До цього можна готуватись і навіть потрібно це робити. «Через це візьміть повну Божу зброю, щоб могли ви дати опір дня злого, і, все виконавши, витримати» (Еф. 6:13). Але найбільше вражає в сучасній війні навіть не рівень зла, до якого опускається людина під час збройної агресії, шокує та нахабна безсоромна неправда, яка ніби заповонила все навколо. «Своєю силою зло чималою мірою завдячує спотвореній істині, яку воно говорить про створене ним самим перекручене благополуччя. Саме про це таке реальне відчуття благополуччя у людей, з усім тим небезпечно хворих, говорив Ісус: «Не здорові потребують лікаря» (Мр. 2, 17)»^[1].

Слова зі Святого Письма стали видимою практикою. «...Як говорить неправду, то говорить зо свого, бо він неправдомовець і батько неправди» (Ів. 8:44). Саме неправда породжує зло, ненависть, ту невимовну жорстокість у серці людини. У всі часи це приводило праведників до пошуку Божественної справедливості, яка, на перший погляд, відсутня. Пророк Ісаїа пише: «Але я сказав: Гину, гину, ой горе мені: ГРАБІЖНИКИ ГРАБЛЯТЬ, і грабуючи, граблять грабіжно!» (Іс. 24:16).

Маючи серце, в якому живе любов Божа, християнин по-особливому може співчувати іншим людям, які страждають від несправедливості. Та

^[1] Мирослав Вольф, *Презренье и принятие. Богословское размышление о самосознании, восприятии Другого и примирении* (Черкассы: Коллоквиум, 2014), 94.

немає кращого вчителя, як досвід. Відома українська поетеса Леся Українка в одній із своїх дитячих казок сказала: «Біда навчить». Апостол Павло підтверджує цю думку: «Згадайте ж про перші дні ваші, як ви просвітилися й витерпіли запеклу боротьбу страждань. Ви були то видовищем зневаги й знуцання, то були учасниками тих, що жили так» (Євр. 10:32–33).

Античність, Середньовіччя, Відродження, епоха Нового та Новітнього часу – в усі періоди завжди християни живуть в пошуках Божої справедливості в часи смуги і потрясінь. Відповіді шукають віруючі, особисто ставлячи запитання Всевишньому. Як Давид, так і цілі церковні об'єднання прагнуть отримати від Бога відповідь на запитання: як їм діяти, коли під ногами хитаються підвалини правди. Богослов'я в історії церкви ніколи не стояло осторонь, а сміливо вступало в полеміку, допомагаючи церкві, ніби кораблю, проходити крізь шторм у пошуках Божественної справедливості, замішаної на безмірній величчї любові Божої.

Вплив євангельського вчення на загальну мораль у християнізованих країнах величезний. Та, на жаль, вплив князя цього світу на серце людини не зменшується. Диявол – практик із багатовіковим стажем. Сучасні війни не менш сповнені злоби та жорстокості, ніж війни минулого. Міжнаціональна, міжрелігійна ненависть нині відіграє не меншу роль, ніж у часи Середньовіччя. Навіть більше «архітектори війни» сучасності завжди прагнуть дати «наукове», а часто підвести «богословське» підґрунтя для реалізації своїх агресивних планів. Відомий богослов середньовіччя Тома Аквінський у своїх роздумах вважав, що зло – це відсутність Бога. Це, безумовно, правда, але сучасні богослови змушені шукати відповіді на непрості питання поширення зла мовою сучасної людини. Відомий хорватський богослов Мирослав Вольф, для якого війна хорватів за свою незалежність стала його особистим боєм, роздумуючи над процесами розвитку зла і ненависті, яка наповнює душу людей під час воєнних конфліктів, зазначає, що часто і церква не відіграє своєї миротворчої місії, а, навпаки, стає одним із інструментів у механізмі агресії. «Зв'язок церкви із суспільством особливо згубно позначається в конфліктних ситуаціях. Церкви, покликані до миротворчості, виявляються безсилими у кращому разі, а гіршому – стають співучасниками ворожнечі»^[2].

28 **Зло в світі – це на жаль природно**

Христос у пророчій настанові для служіння своїм учням порівнює життя своїх послідовників з овечками, які мають вижити серед вовків. «Оце посилаю Я вас, як овець між вовки...» (Мт. 10:16) Овечкам вижити серед вовків неможливо, та Христос показує неможливе: ці овечки переможуть світ зла. Ще одна істина, яка впливає з цього тексту, – зло в цьому світі природне. Ісус перед своїми стражданнями констатує цей факт щодо

^[2] Там само, 29.

Своєї місії: «Як щоденно Я з вами у храмі бував, не піднесли на Мене ви рук. Та це ваша година тепер, і влада темряви...» (Лк. 22:53). Влада темряви звучить зловісно. «Князь світу цього» – титул, який отримав диявол, і це реальна влада батька всякої неправди. У своїй притчі про Доброго Пастиря Христос порівнює суть справжнього пастуха і злодія. «Злодій тільки на те крадається, щоб красти й убивати та нищити. Я прийшов, щоб ви мали життя, і подостатком щоб мали» (Ів 10:10).

З самого початку історії, з моменту гріхопадіння людини, виникає несприйняття інакших, а надто кращих. Замість того, щоб зрозуміти, чому Бог не прийняв його жертви, Каїн знищує брата свого. Ной приносить жертву після потопу. Богові приємне служіння Ноя, але висновки, які робить Господь, такі: людина зла за своєю природою. «І почув Господь пахощі любі, і в серці Своему промовив: Я вже більше не буду землі проклинати за людину, бо нахил людського серця лихий від віку його молодого. І вже більше не вбиватиму всього живого, як то Я вчинив був» (1 М. 8:21).

Як би нам не було важко погодитися з цим, але присутність зла, агресії в людському суспільстві – це природний стан речей. Це – не те, що запланував Бог для людини, це – проблема людського серця, яке не пускає Господньої благодаті до свого життя. Відсутність Бога породжує зло, нетерпимість, агресію.

«Бо з серця виходять лихі думки, душогубства, перелюби, розпуста, крадіж, неправдиві засвідчення, богозневаги» (Мт. 15:19). Диявол же, як вправний диригент, об'єднує це зло в єдину ідею, вказуючи на «спільну ціль», яку потрібно утискати або взагалі знищити, денаціфікувати тощо.

Дивлячись на зло, яке прогресує серед його сучасників, Давид дезорієнтований і ставить природне запитання: що може зробити праведник у цій ситуації? «Бо ось, нечестиві натягують лука, міцно ставлять стрілу свою на тятиву, щоб у темряві до простосердих стріляти... Як основи зруйновано, що тоді праведний зробить?» (Пс. 10:2–3).

Кожного разу, коли зло згущується в суспільстві, то загальнонаціональні ідеї для церкви – це виклик та перевірка наявності Христового світогляду, заснованого на принципах правди та любові. Саме заглибленість у пізнання Христа дає можливість чітко відділити в тотальній пропаганді правду від неправди, чітко розмежувати добро від зла. «Бо хто молока вживає, той недосвідчений у слові правди, бо він немовля. А страва тверда для дорослих, що мають чуття, привчені звичкою розрізняти добро й зло» (Євр. 5:13–14).

Кожного разу в історії церкви часи воєнного лихоліття ставали тяжким іспитом на христоцентричність для дітей Божих. На жаль, доводиться констатувати, що іноді християнство у своїй більшості цей іспит провалювало.

Поразка церкви через пропаганду здебільшого двоступенева.

Перший ступінь поразки – коли церква просто мовчить з різних причин, таких як страх, «це не наша справа», «ми не маємо нічого говорити проти влади». Автор книги «Хрест Гітлера»^[3] описує історію, як члени церкви голосніше співали, щоб не чути плач євреїв, яких вантажили у вагони, щоб відправити до концтабору. Яке діло було Івану Хрестителю, що в Ірода гріховні стосунки з Іродіадою? Яке діло було Христу до лицемірства духовної еліти Ізраїля? Як Іван, так і Христос, мали основну мету – проповідь про наближення Царства Божого. Чи змінив Іван серце Ірода? Ні, не змінив. Чого добився Христос? Ганебного розп'яття. Праведник – це той, кому не байдуже, праведник сміливий, як лев. «Отож, хто знає, як чинити добро, та не чинить, той має гріх!» (Як 4:17). Християни часто програвали, тому що боялися назвати зло злом. Відома позиція двох праведників Лота та Авраама. Лот оселяється в Содомі, де пристосовується до гріховних звичаїв мешканців цього міста, хоч у душі вони викликають у нього відразу. «Бо цей праведник, живши між ними, день у день мучив свою праведну душу, бачачи й чуючи вчинки безбожні» (2 Петр. 2:8). Авраам, навпаки, чітко відмежував себе від всього безбожного, хоча жив із гріховними народами на одній території. Вольф пише: «Боротися з брехнею, несправедливістю і насильством як у собі, так і в іншому, можливо лише відійшовши на якусь відстань»^[4]. Християнин – це той, хто живе в гріховному середовищі і ніколи не пристосовується до нього, а відділяється. Аврааму язичники дали таку характеристику: «І відповіли сини Хетові Авраамові, та й сказали йому: «Послухай нас, пане мій, ти Божий князь серед нас! У добірнім із наших гробів поховай небіжку свою. Ніхто з нас не затримає гробу свого від тебе, щоб поховати небіжку твою» (1 М. 23:5–6). Христос підтверджує цю ідею: «Ви сіль землі. Коли сіль ізвітріє, то чим насолити її? Не придасться вона вже нінащо, хіба щоб надвір була висипана та потоптана людьми. Ви світло для світу. Не може сховатися місто, що стоїть на вершині гори» (Мт. 5:13–14).

Другий ступінь поразки християнства значно глибший – коли церква підтримує зло або стає прямим учасником процесу насадження неправди, з якої виростає неприйняття та агресія. Історична реальність вказує на могутніх велетнів віри, які не йшли на компроміс з неправдою, а завжди у всі часи готові були боротися за правду. Та в цій історичній галереї є й інші, більш сумні картини, коли церква стає одним із інструментів пропаганди й акценти проповіді зміщуються з Христа розп'ятого на якусь нову національну ідею. Пастирі та богослови стають на службу певній ідеологічній концепції, запевняючи, що в приниженні чи знищенні іншої групи

[3] Ервин Люцер, *Крест Гитлера. Церковь времен III Рейха, или Рассказ о том, как крест Христов пытались заменить на крест Гитлера*, 2005.

[4] Вольф, *Презрение и принятие. Богословское размышление о самосознании, восприятии Другого и примирении*, 50.

людей чи нації є благословенна воля Божа. «До чужого ярма не впрягайтесь з невірними; бо що спільного між праведністю та беззаконням, або яка спільність у світла з темрявою?» (2 Кор. 6:14). Християнин – це учасник Божого, а Боже ніколи не змішувалося з гріхом.

ПО ОБИДВА БОКИ БАРИКАД

Розділене суспільство

У своїй книзі «Зневага та прийняття» хорватський богослов М. Вольф пише, що метою гріха є зміна взаємин, закладених Господом.

«Невидиме та порожнє творіння могло би бути результатом гріха, якби його ніщо не стримувало, але найближча мета гріха – не стільки руйнування творіння, скільки насильницька зміна його системи взаємозалежних відносин, «розділити те, що об'єднав Бог, і поєднати те, що Бог вважав за потрібне розділити»^[5]. У часи воєнних конфліктів, коли концентрація зла та гріха згущується, процес розділення та з'єднання стає основною рушійною силою, яка стимулює поведінку особистості.

У відомій проповіді Павла в афінському Ареопазі апостол вказує на те, що багато речей, таких звичних для нас, діють у цьому світі за призначенням Бога. «І весь людський рід Він з одного створив, щоб замешкати всю поверхню землі, і призначив окреслені доби й границі замешкання їх» (Дії 17:26). Ніхто з нас не може вибрати націю, в якій народитись. У кожній нації є визначене місце, яке вона називає своєю батьківщиною. Сусідні народи – це теж те, що призначив Господь. Із плином часу відбувається культурне взаємопроникнення. У багатьох із цих народів спільне історичне минуле, родинні зв'язки, міжцерковні відносини. Гріх розділяє те, що з'єднує Бог. І що ближче прихід Христа, то глобальніше будуть діяти процеси розділення. «Бо повстане народ на народ, і царство на царство, і голод, мор та землетруси настануть місцями» (Мт. 24:7). Останній вірш Старого Заповіту вказує на період нової епохи – приходу Месії, це буде період зміцнення родинних зв'язків. «І приверне він серце батьків до синів, і серце синівське до їхніх батьків, щоб Я не прийшов, і не вразив цей Край прокляттям!» (Мал. 4:6). Гріх, навпаки, розділяє те, що за Божим задумом мало бути рідним, а стає чужим і ворожим. «І видасть на смерть брата брат, а батько дитину. І діти повстануть навпроти батьків, і їм смерть заподіють» (Мр. 13:12). Що потрібно для того, щоб закласти ворожнечу між народами, або що потрібно для порушення родинних зв'язків?

Здається, є декілька основних способів, які слугують рушійною силою розділення. Відомий стратег всякої неправди постійно вдало використовує ці способи для того, щоб розділити об'єднане Богом. Апостол Іван у

^[5] Там само, с. 66.

своєму посланні зазначив, що у сфері свого впливу на людину диявол повторюється. «Бо все, що в світі: пожадливість тілесна, і пожадливість очам, і пиha життєва – це не від Отця, а від світу» (1 Ів. 2:16). Наш Всемогутній Бог за Своєї суттєю – Творець і до всього має творчий підхід. Диявол діє однотипно, але, на жаль, дуже дієво.

Наша пожадливість та наше «я» стають первопричиною розділення того, що в Божому задумі має об'єднувати суспільство. Гріховне непереможне бажання володіти чимось стало підґрунтям для багатьох політичних, релігійних чи економічних розбіжностей, які після гарного пропагандистського опрацювання призвели до розділення між націями або в середині однієї нації чи країни. Зневага до Божої заповіді: «Не побажай, того, що є в твого ближнього...» стала приводом для багатьох воєн. Територіальні та економічні претензії розділяли світ. Наприклад, просування німецької ідеї «місця під сонцем» стало причиною втягування німецької нації у дві світові війни. Саме бажання володіти стало основною ідеєю багатьох імперій. Відомий принцип «розділяй і владарюй» працює в наші дні, як працював і в часи античності. Війни сьогодення не є винятком, бажання володіти територією, ресурсами, мати економічну вигоду прикриваються гарною ідеологічною ковдрою, та суть всіх мотивів співзвучна з Соломоном. «Дві дочки в кровожерця: Дай, дай! Оці три не наситяться, чотири не скажуть досить» (Пр. 30:15). Бажання володіти, з одного боку, біль та злоба через втрачене – з іншого, роблять людей та цілі нації непримиримими ворогами.

Проблема з гордістю не менша, ніж бажання володіти. Гордість привела до падіння Люципера, гордість стала однією з причин розділення перших людей із Богом. Саме гордість дала підґрунтя для багатьох тиранічних систем правління, які готові заради власних амбіцій знищувати, вбивати з особливою жорстокістю. Саме гордість породжує різні нетерпимості однієї групи чи нації до інших, вважаючи їх нижчими, а то і взагалі позбавляючи їх права на існування. Вольф називає це *принципом винятку*. «Виняток тягне за собою скасування розділення, відмовляючись визнати, що Інший у своїй інакшості є особою, що діє в системі взаємозалежних відносин. Ми починаємо бачити в ньому нижчу істоту, яка повинна уподібнитися нам, повністю втративши свою індивідуальність, або підкоритися нашій волі...»^[6].

Голокост, денацифікація і багато інших проявів узаконеної людської ненависті є не чим іншим, як похідною зараженого гріхом гордості серця людини. Гордість породжує заздрість. «Хіба Авель кращий, ніж я?», «Чому Давиду співають про перемогу над десятками тисяч, а мені дісталися тільки тисячі», «Кращий вихід – усунути суперника». Сьогодення не надто відрізняється від минулого, люди рідко радіють успіхам інших.

^[6] Там само, с. 66.

Тиранії дуже тяжко дивитися на прояви демократії у сусідів. Христос прожив найблагочестивіше життя в історії людства, та на смерть був виданий через задрощі.

Проблеми релігійної нетерпимості мають те саме коріння. Свій текст про спокусу пожадливості та гордості апостол Іван присвячує саме віруючим. У сучасному світі дедалі частіше можна почути, що думка про послаблення впливу релігії на суспільство є хибною. Рідко коли ворожі сторони не закликають на свій бік підтримку релігійних авторитетів, які б підтвердили «богоугодність» їхньої воєнної доктрини. Християни однієї деномінації часто є по обидві сторони барикад. Брати і сестри, які сповідували спільні доктрини, раптом стають незрозумілими і ворожими. Усе це призводить до розриву братерських стосунків, взаємних образ, а часто і до неприхованої ворожнечі. «...Бо коли задрість та суперечки між вами, то чи ж ви не тілесні, і хіба не по-людському робите?» (1 Кор. 3:3).

ДЕ Ж ТАЯ ПРАВДА?

Проблема правди

Коли почалася повномасштабна російсько-українська війна, то, ніби лавина, на людей ринув потік суперечливої інформації. І навіть ті, хто був досить байдужим до новин, активізувалися. Соціальні дослідження дають розячу цифру – 90,4% населення України щоденно цікавиться політикою. І часто це слугує фактором, який розділяє, тому що найчастіше люди знаходять ту інформацію, яку хочуть почути. До того ж проблема загострюється, коли люди перебувають по різні боки барикад. Як зрозуміти, де правда? Знання правди зумовлює вибір правильної моделі поведінки. Для християнина це питання стоїть ще гостріше, адже на стороні правди завжди є Бог. Відомий рабин античності Гамалііл дуже влучно озвучив цю проблему: «...щоб ви часом не стали противниками Бога...» (Дії 5:39).

Чому так тяжко зрозуміти, де правда? Коли в молоді роки я навчався в семінарії, наш ректор любив повторювати: «Отрута, котра стоїть на полиці з етикеткою, на якій вказано її пряме призначення, не завдасть вам великої шкоди. Та якщо краплину отрути розчинити у смачному чаї, ви можете спожити її не замислюючись». Машина пропаганди, яка активно діє під час війни, готує «смачні» розчини, які, як плід з еденського саду, мають привабливий вигляд і ніби дають знання. Та результат прийому цього міксу – отруєна неправдою душа. Популярна думка в цьому світі: «У кожного своя правда». Ця ідея абсолютно суперечить Божому баченню правди. Для того щоб володіти правдивою інформацією, нам потрібно знати оригінал або еталон правди. Павло вважав, що саме церква має нести в цей світ розуміння правди. «А коли я спізнюся, то щоб знав ти, як треба поводитися в Божому домі, що ним є Церква Бога Живого, стовп

і підвалина правди» (1 Тим. 3:15). Люди, які приходять до церкви, автоматично не стають носіями правди, та за своїм духовним народженням отримують генетичну схильність до пізнання правди. «А всім, що Його прийняли, їм владу дало дітьми Божими стати, тим, що вірять у Ймення Його, що не з крові, ані з пожадливості тіла, ані з пожадливості мужа, але народились від Бога» (Ів. 1:12–13). Як і в земному житті діти генетично переймають здібності батьків, так і діти Божі переймають від свого Отця Його здібності. «Бо хто розум Господній пізнав, який би його міг навчати? А ми маємо розум Христов!» (1 Кор. 2:16). Діти, які отримали в спадок від своїх батьків музичний слух, не всі стають музикантами, та якщо докладуть зусиль до вивчення музики, отримають приголомшливий результат. Діти, які народилися від Отця Небесного, обов'язково мають стати учнями для розвитку своїх духовних здібностей, і в процесі навчання Бог відкриває Своє бачення правди. «Тож промовив Ісус до юдеїв, що в Нього ввірували: «Як у слові Моїм позостанетеся, тоді справді Моїми учнями будете, і пізнаєте правду, а правда вас вільними зробить!» (Ів. 8:31–32).

Хорватський богослов М. Вольф вважає, що для того, аби пізнати правду, потрібно відділитись від цієї культури і водночас перебувати в ній, а також подивитися на ситуацію зі сторони, як це робить Бог.

«Їхня інакшість впливає не з заперечення колишніх зв'язків, а з утвердження своєї відданості Богу і майбутнього з Ним. Виходячи за межі своєї культури, вони не завмирають у повітрі, постійно дивлячись на світ зі сторони. Навпаки, твердо стоячи однією ногою у своїй культурі, а іншою – у внутрішній відмінності, у майбутньому, дарованому нам Богом, вони знаходять точку огляду, звідки можуть оцінювати і судити Себе та Іншого не за своїми критеріями, а у світлі нового Божого світу»^[7].

Наше об'єктивне розуміння правди залежить від декількох факторів. По-перше, ми маємо чітко усвідомлювати, що будь-яка наша правда по своїй суті є неповноцінною, і що більше в нас є нашого, то більша вірогідність відхилення від Еталону істини. В одній бесіді з народом Ісус доводить свою правдивість, Він чітко вказує на неправдиве людське і правдиве Боже: «Хто говорить від себе самого, той власної слави шукає, а Хто слави шукає Того, Хто послав Його, Той правдивий, і в Ньому неправди нема» (Ів. 7:18). Не можна об'єктивно бачити правду, не будучи по своїй суті просвітленим правдою.

По-друге, ще одним важливим фактором є процес дослідження правди. Коли Христос хотів людям відкрити щось важливе, Він не закликав людей до бездумного засвоєння викладеного. Він постійно їх спонукав до пошуку відповідей, часто недоговорюючи. Навіть питання спасіння потребує від людини пошуку, хоч воно й відкрите для всіх. «Увійдьте тісними ворітьми, бо просторі ворота й широка дорога, що веде до погибелі,

^[7] Там само, с. 50.

і нею багато-хто ходять. Бо тісні ті ворота, і вузька та дорога, що веде до життя, і мало таких, що знаходять її!» (Мт. 7:13–14). Що стосується правди, Христос постійно використовує дієслова: пізнайте, дослідіть, навчіться, погляньте... Найперше дослідіть, що з цього приводу думає Бог, що з приводу цього каже Святе Письмо. Чесно подивіться, чи ваш світогляд збігається з волею Божою, яку Він відкриває вам через своє Слово. «І не стусуйтесь до віку цього, але перемініться відною вашого розуму, щоб пізнати вам, що то є воля Божа, добро, приємність та досконалість» (Рим. 12:2). В Святому Письмі можна знайти багато повчальних історій, подібних до тієї, яку ми переживаємо: як реагував Бог на схожу поведінку людей, чи давав Він оцінку зробленому. Як сказав Мирослав Вольф, «відійдіть в сторону, що дуже важливо, в сторону неба і подивіться на все згори так, як дивиться Христос»^[8]. «Духовна ж людина судить усе, а її судити не може ніхто. Бо хто розум Господній пізнав, який би його міг навчати? А ми маємо розум Христів!» (1 Кор. 2:15–16).

Надто важливим викликом в осягненні правди є процес прийняття правди. Для того щоб прийняти правду, потрібна сміливість праведника. Великою поразкою книжників і фарисеїв стала саме відсутність сміливості прийняти правду. Ось чому Христос сказав: «Кажу бо Я вам: коли праведність ваша не буде рясніша, як книжників та фарисеїв, то не ввійдете в Царство Небесне!» (Мт. 5:20). Для того щоб просвітити правдою серце людини, Господу потрібно показати нашу неправду, часто таку рідну для нас. Адже, буває, ми довго працюємо над тим, щоб сформувати те чи інше розуміння в собі, або, навпаки, хтось досить майстерно формує цю неправду в нас через різні засоби впливу на нашу душу. Готовність прийняти правду є ознакою духовної людини, яка готова підкоритися Духу Святому.

В одній дуже близькій мені християнській родині з початком повномасштабної війни склалася вкрай напружена атмосфера: невістка і свекруха стали по різні боки барикад. Було укладено тимчасове перемир'я з умовою – не торкатися болючих тем, але все одно обстановка була нездоровою. А обидві були богобійними християнками. Свекруха якось сказала: «Так далі тривати не може, я йду до Господа». Вона взяла піст на добу, зачинившись у кімнаті, перебувала в молитві. Протягом дня перечитувала новини від ворожих сторін. Потім вийшла і сказала невістці: «Прости мені, будь ласка, я цілком помилялася, Бог не буває на стороні зла». Праведна людина – це та людина, яка може визнати свою неправду та прийняти правду Божу.

Ще одним важливим компонентом у перебігу осягнення правди є здібність християнина проголошувати правду. Дуже важливо усвідомити, що здібність розуміти правду не завжди дає право проголошувати

^[8] Там само, с. 89.

правду і знову-таки розуміння правди часто відбирає право на наше мовчання. Павло у своїх роздумах про духовну людину пише: «Духовна ж людина судить усе, а її судити не може ніхто» (1 Кор. 2:15). Такий чоловік отримує від Бога здібність дати правильну оцінку тому, що відбувається навколо нього, та не завжди варто поспішати озвучувати свої висновки. Чому? «Тому не судить передчасно нічого, аж поки не прийде Господь, що й висвітлить таємниці темряви та виявить задуми сердець, і тоді кожному буде похвала від Бога» (1 Кор. 4:5). Павло вважає, що часто ми не володіємо тим обсягом інформації, який дає нам право робити висновки або скласти об'єктивне судження про певну людину чи проблему. Особливо це важливо під час війни, коли багато інформації доходить до нас у неповному обсязі або подається дуже однобоко. І навпаки, коли ми чітко розуміємо волю Божу в певному питанні, це не дає нам права мовчати, особливо коли наше слово має вплив на людей, або ми безпосередньо відповідальні в тому чи іншому питанні. Історія церкви знає багато прекрасних особистостей, які в тяжкі часи сміливо підіймали голос за правду, часто навіть ризикуючи своїм добробутом чи навіть і життям. «Блаженні вигнані за правду, бо їхнє Царство Небесне» (Мт. 5:10).

РЕАКЦІЯ БОГА НА ОБРАЗУ

◆ Коли почалося воєнне вторгнення Росії на українську територію, в наше місто, яке розташоване на кордоні з Румунією, ринув потік біженців. Місцеві церкви активно долучилися до служіння людям, які втікали від жахів війни. Більшість була вдячною за допомогу, та коли вони дізнавалися, що ми – віруючі, багато із них ставило слушне запитання: «Чому Бог не карає тих, хто чинить зло?» Це запитання завжди виникало і в праведників. Люди, які мали особливо тісні взаємини з Богом, ще болючіше сприймали Боже мовчання. Відомий страждалець Йов, змирившись із волею Божою, все-таки ставить Всевишньому безліч запитань, головне з яких було: «Боже, де Ти і чому мовчиш?» Псалми Давида переповнені болем душі, в якому є постійний пошук справедливості Божої. «Віддай їм за їхнім учинком, і за злом їхніх учинків, згідно з ділом їхніх рук Ти їм дай, верни їм заслужене ними» (Пс. 27:4). Чи давав Бог відповіді на ці запитання? Так, завжди. Чи завжди вони збігалися з бажаннями тих, хто запитував? Не завжди. Чи правильно робили праведники, що кликали до Бога? Абсолютно правильно.

Все-таки як Творець реагує на зло, яке чинить Його творіння? Ми впевнено можемо сказати, що всяке зло абсолютно не притаманне природі Божій. Давид пише: «Престол Твій, о Боже, на вічні віки, берло правди берло Царства Твого. Ти полюбив справедливість, а беззаконня зненавидів, тому намастив Тебе Бог, Твій Бог, оливою радості понад друзів Твоїх» (Пс. 44:7-8). І якими б благими намірами люди не прикривали свої злі

мотиви, на Бога їхня пропаганда не має ніякого впливу. Господь бачить серце людини. Христос бачив серце книжників і фарисеїв, та оцінку, яку їм давав, була зовсім невтішною: «Ваш батько диявол, і пожадливісті батька свого ви виконувати хочете. Він був душолюб споконвіку, і в правді не встояв, бо правди нема в нім. Як говорить неправду, то говорить зо свого, бо він неправдомовець і батько неправди» (Ів. 8:44). Ми живемо в період глобальної християнізації суспільства, проповідь благодаті Божої (що є саме собою добре) стала майже єдиною істиною розуміння сутності Божої, яку доносять до загального кола відвідувачів церковних зібрань. Та коли вас ображають та ще й несправедливо, хочеться побачити зовсім іншого Бога – Господа праведності та гніву. Надто коли вас ніхто, окрім Нього, захистити не може. І як не дивно, для багатьох людей Бог саме так відкривається.

М. Вольф пише про християнське розуміння справедливості:

«Християнські богослови споконвіку ґрунтували свою віру на єдиній універсальній справедливості у своїх уявленнях про Бога. Розгляньмо три переконання: 1) Бог усе знає; 2) Бог цілком справедливий; 3) Бог – не божество якогось одного народу чи племені. Якщо знати всі три постулати в їхній сукупності, то звідси випливає, що якщо Бог вважає щось правильним і справедливим, то це правильно і справедливо для кожної людини і кожної культури незалежно від того, що думає про справедливість та чи інша людина»^[9].

Великий Ягве, абсолютний у Своїй любові до грішників, не перестає завжди бути праведним і абсолютно ненавидіти зло. Бажання відновити справедливість, хоч і радикальними методами, завжди живе в нас, і великою потіхою є те, що Бог нас розуміє. Павло прямо каже до християн, які постійно відчували несправедливість щодо себе, що Бог не залишить не покараним ніяке зло: «Не мстіться самі, улюблені, але дайте місце гніву Божому, бо написано: «Мені помста належить, Я відплачу, говорить Господь» (Рим. 12:19). Ми можемо щось не знати, а Господь знає все, ми можемо помилятися – Він Суддя Праведний. Бог ніколи не запізнюється і ніколи не робить щось поспішно. У своїй притчі про суддю неправедного Христос дуже вдало дав визначення своєчасності Бога. «А чи ж Бог в оборону не візьме обраних Своїх, що голосять до Нього день і ніч, хоч і баряться Він щодо них? Кажу вам, що Він їм незабаром подасть оборону!..» (Лк. 18:7–8).

Притча про суддю неправедного відкриває нам велику істину, що Бог у великих глобальних процесах ніколи не втрачає з поля зору маленької людини, він чує її молитви та переймається всіма проблемами, які здаються їй не під силу. Знаючи наші немічні внутрішні та зовнішні ресурси, Господь контролює критичний обсяг випробування, так що ми ніколи

^[9] Там само, с. 229.

не отримуємо навантаження більшого від наших духовних можливостей (1 Кор. 10:13).

У великих глобальних процесах, деякі люди думають, що саме від них повністю залежить творення історії на даному етапі існування людства. Давид також спостерігав таку картину і дійшов єдиного правильного висновку: «Але Той, Хто на небесах пробуває, посміється, Владика їх висміє!» (Пс. 2:4). Надаючи право вибирати і вирішувати, Господь самообмежує Свою владу і, як в Едені, не перешкоджає волевиявленню людини. Навіть тоді, коли окрема людина, а іноді більшість людей певної спільноти вибирають зло, на деякий час Господь ніби відходить убік. Чи контролює Бог ситуацію в періоди воєн і тиранії? Відповідь однозначна – цілком і завжди. Всемогутній обмежує зло, люди в свою чергу творять за своїми задумами, але історія рухається за планом, який заклав Господь. Прийде час, призначений Отцем Небесним, і хід історії завершиться повною перемогою Сина Божого.

Виникає логічне запитання: чи впливає наша молитва на рішення Бога в глобальних процесах? Чи міняє молитва те, що запланував Бог? Звичайно, ми, як люди, ніколи не зможемо повністю зрозуміти Божий задум в історії людства. Пророк Ісаїя доносить цю думку до Ізраїлю. «Бо ваші думки – не Мої це думки, а дороги Мої – то не ваші дороги, говорить Господь. Бо наскільки небо вище за землю, настільки вищі дороги Мої за ваші дороги, а думки Мої – за ваші думки» (Іс. 55:8–9). Ми розуміємо сутність Божу, який досконалий у всіх Своїх намірах та діяннях: «Ти праведний, Господи, і прямі Твої присуди, бо Ти наказав справедливі свідощтва Свої й щиру правду!» (Пс. 118:137–138). Тому Господь ніколи не закликає людину просити в Нього те, що Він ніколи не захоче їм посилати у відповідь. Звичайно, відповідь не завжди буде такою, як ми іноді передбачаємо. У Слові Божому ми можемо знайти чимало прикладів Всемогутності Божої, які вселяли надію в серця людей в часи скрути та власного безсилля. Яків наводить приклад молитви Іллі, яка більше як на три роки змінила клімат у Палестині та землях, навколо неї. «Ілля був людина, подібна до нас пристрастями, і він помолився молитвою, щоб дощу не було, і дощу не було на землі аж три роки й шість місяців... І він знов помолився, і дощу дало небо, а земля вродила свій плід!» (Як. 5:17–18). У пророка Йони і сумніву не було, що Господь може поміняти Свій грізний присуд, після щирого розкаяння жителів Ніневії. «І молився він до Господа та й казав: «О Господи, чи ж не це моє слово, поки я ще був на своїй землі? Тому я перед тим утік до Таршішу, бо я знав, що Ти – Бог милостивий та милосердий, довготерпеливий та многомилостивий, і Ти жалкуєш за зло» (Йона 4:2). Та чи завжди Бог змінює Свої наміри після нашої молитви? Звичайно, ні. Молитва Христа в Гетсиманії є найяскравішим доказом цього. Чи чув Отець Небесний молитву, сповнену страж-

дань і сердечного боріння? Святе Письмо каже однозначно, що Отець вислухав Христа. «Він за днів тіла Свого з голосінням великим та слізьми приніс був благання й молитви до Того, Хто від смерти Його міг спасти, і був вислуханий за побожність Свою» (Євр. 5:7). І саме через цю молитву отримав Він ту підтримку, яку безуспішно шукав того вечора у своїх учнів. На суді в первосвященника та прокуратора Він був спокійним. Важливість бути почутим Господом і розуміння Його присутності дають силу бути переможцем там, де, здається, перемоги немає.

Прийнятий Богом

◆ Що найтяжче робити під час війни? Це запитання, яке я поставив своїм братам із церкви під час одного зі спілкувань. Лідером у рейтингу «найтяжче» впевнено стала відповідь: «Прощати». Більшість із присутніх – проповідники – самі навчали цій істині інших людей, і їм не потрібна була біблійна «аргументація» необхідності прощення в житті християнина. Так, найтяжче – це прощати. Сьогодні багато голосів звучить, що прощати потрібно, та це буде пізніше, тоді коли все стане на свої місця: всі війни рано чи пізно закінчуються. Та це не зовсім так, як Бог прощає. «Прощення Боже – незбагнено глибоке, воно дарується грішній людині без будь-яких умов, ще раніш за її покаяння. Пам'ять і прощення – у досвіді молитви»^[10].

Божа сила прощення побудована на безумовному праві Бога прощати гріхи і на безмірній величчї любові Його, яка стала зрозумілою в смерті Сина Його Ісуса Христа. І великим привілеєм для людства є Євангелія, яка звіщає, що для кожного з нас є прощення. «А Бог доводить Свою любов до нас тим, що Христос умер за нас, коли ми були ще грішниками» (Рим. 5:8). Картина історії про батька, який вийшов на дорогу, сподіваючись на повернення свого безпутного сина. Найвеличнішим втіленням на практиці ідеї прощення стала молитва Христа на хресті: «Ісус же промовив: Отче, відпусти їм, бо не знають, що чинять вони!..» (Лк. 23:34). У цих словах – готовність до прощення, навіть бажання виправдати тих, хто Його розіп'яли.

Чому ми постійно проповідуємо в наших церквах ці, здавалося, відомі прописні істини про прийняття Господнє? Розуміння ідеї, що ми прийняті Богом, нагадує нам, що в нашому становищі щодо люблячого Бога ми були на одній площині з тими, хто сьогодні завдає нам зло. Мирослав Вольф наводить вагомий аргумент із життя Христа. Він, борючись із несправедливістю та пригнобленням людей, вказував на їхні ж гріхи. «Незважаючи на слова Ісуса про те, що царство небесне належить злидарям, його поведження з ними, як із грішниками, викликає у нас обурення. Хіба не

^[10] Адальберто Майнарді, «Пам'ять і прощення у досвіді молитви», в *Правда. Пам'ять. Примирення. Успенські читання* (Київ: Дух і Літера, 2016), 244.

знайшлося в Нього слів утіхи та підбадьорення для злидарів, навіщо ж образати їх, називаючи грішниками?»^[11]. Апостол Павло підтверджує думку, що до нашого приходу до Отця Небесного ми так само потребували прощення, як і сьогодні люди на іншому боці барикад. «І такими були дехто з вас, але ви обмились, але освятились, але виправдались Іменем Господа Ісуса Христа й Духом нашого Бога» (1 Кор. 6:11). Прийняття Боже не є прерогативою окремих народів, приватною справою праведників чи правом окремих конфесій. Нам не відомо, скільки людей прийшло до Христа із присутніх на Голгофі, та Він молився за прощення всіх.

Ще одним важливим уроком благодаті Божої є освячення нашого повсякденного життя. Прийняті Богом, за своїм становищем у Христі ми стаємо спадкоємцями Божого Царства, але, на жаль, не втрачаємо нашої спадковості від Адама. Нам щоденно належить боротися проти гріха або продовжувати процес нашого освячення. Наприкінці останньої книги Біблії Іван записує повеління Ангела. «...А праведний нехай ще чинить правду, а святий нехай ще освячується!» (Об. 22:11). Ми щоденно знову і знову визнаємо недосконалість нашого тілесного чоловіка і нагадуємо самим собі Євангелію про те, що ми прийняті Богом. Навіть перебуваючи в становищі дітей Божих, ми здатні помилятися і не завжди буваємо правими...

КОЛИ ПРАВДА НА МОЄМУ БОЦІ, ЧИ МОЖУ Я БУТИ НЕ ПРАВИМ?

◆ Уривок із проповіді Христа на горі: «Блаженні засмучені, бо вони будуть утішені» (Мт. 5:4) каже, що з Божого погляду, краще бути тими людьми, які переживають агресію від інших, ніж опинитися в ролі агресора. Під час війни це дуже важлива істина, вона утврджує людей, які стають жертвами воєнної експансії, що Бог на стороні правди. І це велике благословення – мати свідчення, що правда на твоєму боці. Та навіть тоді, коли ти правий, завжди є спокуса до Божої правди додати трохи сиропу свого людського «я».

Мирослав Вольф пише: «Як навчитися сповідувати свої гріхи, не виправдовуючись за рахунок злочинів, скоєних проти нас, які не тільки затьмарюють будь-які наші гріхи, але багато в чому пояснюють, чому ми їх скоїли?»^[12] Деякий час мені довелося працювати в школі заступником директора з виховної роботи. Спостерігаючи за поведінкою учнів, помітив одну важливу закономірність: у розумінні дітей агресивна поведінка іншої дитини щодо себе надавала право на агресивну поведінку і собі. «А він перший почав» – в дитячому розумінні вважається найвагомимим

^[11] Вольф, *Презрение и принятие. Богословское размышление о самосознании, восприятии Другого и примирении*, 125.

^[12] Там само, с. 135.

аргументом. Поведінка дорослих мало чим відрізняється від дитячої, хіба що набуває більш наукового обґрунтування.

Щоразу, коли ми надаємо собі право бути агресивними, як ті, що ображають нас, ми стаємо подібними до них. «Жертвам треба покаятися в тому, що дуже часто вони наслідують гнобителів, дозволяючи собі перетворитися на відображення свого ворога»^[13]. Навіть тоді, коли ми є жертвою, будь-яка гріховна поведінка не має виправдання в очах Божих. У Своєму месіанському служінні на землі Ісус завжди ставав на сторону ображених, вони тягнулися до Нього, знаходячи в Ньому підтримку та прийняття. Показуючи їм Свою любов, Він обов'язково вказував їм на їхню гріховність.

Величезною проблемою сучасних воєнних конфліктів є тісний взаємозв'язок традиційної воєнної агресії та пропаганди. Тому сторона, яка розпочинає війну, завжди намагається показати «високоморальність» своїх намірів, роблячи при цьому жертву насилля винною в причинах, які призвели до початку війни. Бажання встановити об'єктивну правду – це природне бажання кожної людини. При цьому виникає спокусливе бажання очорнити агресора, додавши до фактів, яких і так достатньо, трохи яскравої неправди, щоб підкреслити глибину падіння свого ворога. «Не бракує гріха в багатомовності, а хто стримує губи свої, той розумний» (Пр. 10:19).

Чому апостол Павло в своєму Посланні до римлян застерігає віруючих не мститися (Рим.12:19)? Тому що є велика проблема двостороннього розвитку цієї тенденції – помста завжди породжує помсту. Цілі народи втягнуті дияволом в цю жадливу круговерть протягом століть. Що більша прірва, то тяжче наводити мости. Дуже важливо, щоб ми зі свого краю прірви не стали тими людьми, які розширюють та поглиблюють цю прірву.

ЩО ЛЕГШЕ: ПРОСИТИ ПРОЩЕННЯ ЧИ ПРОЩАТИ?

Чи легко в мене попросити прощення?

Експоголова російського союзу євангельських християн-баптистів Юрій Кирилович Сіпко в одному зі своїх останніх інтерв'ю сказав, що російським віруючим потрібно навчитися просити прощення, а українським навчитися прощати. Просити і прощати – і те, й інше потребує величезних зусиль нашої волі. В обох випадках потрібно просити сили у Бога, щоб стати на ту відповідну точку, з якої починається процес примирення.

Одна з найяскравіших історій, що вказує на величезну силу прощення, – це історія Йосипа із Книги Буття. У цій історії ми зможемо побачити і силу зла, яка через заздрощі штовхає людей на злочин, і неправду, яка

^[13] Там само, с. 129.

намагається прикрити зло і надати злочинцям респектабельний вигляд, і дію Бога, який не поспішає та завжди приходиться вчасно. Ми бачимо душевні переживання як жертви, так і тих, які, незважаючи на свою збережену репутацію, носять у собі тягар вини. Найбільше в цій оповіді вражає той, хто зробив перший крок до примирення. Якщо підійти до вирішення цього питання зі сторони логічної справедливості, то ініціаторами зрушення процесу примирення мали бути брати, які продали Йосипа в рабство. Поведінка Йосипа вражає, він створює всі умови, щоб його брати могли попросити прощення. Йосип робить перший крок до примирення, розкриваючи обійми назустріч своїм кривдникам. Він ніби притиснув їх до стінки, не залишаючи їм іншого виходу, як тільки щире каяття. «І Йосип промовив до братів своїх: «Я – Йосип... Чи живий ще мій батько?»... І не могли його браття йому відповісти, бо вони налякались його... А Йосип промовив до братів своїх: «Підійдіть же до мене!» І вони підійшли, а він проказав: «Я – Йосип, ваш брат, якого ви продали були до Єгипту... А тепер не сумуйте, і нехай не буде жалю в ваших очах, що ви продали мене сюди, бо то Бог послав мене перед вами для виживлення» (1 М. 45:3–5). Буває часто навпаки: люди ведуть себе так, що у них дуже складно попросити прощення. Чітко усвідомлюючи, що правоти більше на їхньому боці, вони вибудовують стіну зі своєї образи, зміцнюють її постійно і, поставивши на варті ненависть, зводять до мінімуму можливість простягнути до них руку покаяння. М. Вольф пише: «Бажаючи зберегти живу віру в майбутнє з Богом, ми повинні простягнути руку через лінію вогню братам і сестрам з іншого боку. Треба дозволити їм вивести нас за межі нашої культури з її забобонами, щоб ми знову прочитали єдине Слово Боже. Тільки так ми зможемо знову стати сіллю у світі, що загрожує розколотися на частини»^[14]. Саме такий підхід до примирення з людиною передбачив Господь. Із вершини Голгофського пагорба Він простягає руку любові, надаючи людині можливість звершити примирення з Отцем Небесним через покаяння. Процес прощення має розпочатися в серці ще до того, як до тебе прийшли з визнанням своєї вини. Саме до цього закликає Христос. «А Я вам кажу: Любіть ворогів своїх, благословляйте тих, хто вас проклинає, творіть добро тим, хто ненавидить вас, і моліться за тих, хто вас переслідує» (Мт. 5:44).

42

Коли розпочалася повномасштабна війна в лютому 2022 р., наша церква замислилася на тим, як на практиці можливо застосовувати цю заповідь Христа. Як можна молитися за тих, хто сьогодні чинить страшне зло, яке добро можна їм зробити? Це питання ставили на наших зібраннях із вивчення Біблії, його порушували на братерських зустрічах. На молодіжному спілкуванні це питання звучало одним із перших. Наявність цього питання мене дуже тішила. Слово Боже досягало нашого розуму і три-

^[14] Там само, с. 52.

вожило його. Найбільшим благом для наших ворогів, яке ми могли проявити в той час, стала молитва, щоб Бог просвітив їх і дав можливість покаятися. Коли ми простягаємо руку примирення, ми не погоджуємося зі злом, ми даємо можливість подолати зло в серці наших ворогів: «Не будь переможений злом, але перемагай зло добром!» (Рим. 12:21).

НЕ ВИСУВАЙ СВОЇ УМОВИ

◆ Відкрите серце з простягнутою назустріч рукою сприяє початку процесу примирення. Кульмінацією в цьому процесі звичайно стає покаяння або визнання своєї провини з бажанням отримати прощення. Покаяння – це окрема драма в житті певної особистості, вона схожа до айсберга, більша частина якого захована під водою, і тільки вершина відкрита для загального огляду. Покаяння починається з середини з обов'язковою розв'язкою зовні. Покаяння розпочинається з просвітлення серця правдою. «Освяти Ти їх правдою! Твоє слово то правда» (Ів. 17:17). Освітлення правдою можливе тільки тоді, коли ми дозволяємо Святому Письму надавати критиці наші мотиви, вчинки та ідеї. Слово Боже, якщо ми погоджуємося з ним, розставляє все на свої місця. Це дуже непростий час роздумів і духовної боротьби. Давид називає цей стан ламанням серця: «Господь зламаносердим близький, і впокорених духом спасає» (Пс. 33:19). Саме в такому зламаному серці може оселитися Божий подарунок покаяння. Підводна частина айсберга займає значно більше часу, ніж саме покаяння. Тільки перемога Божої правди в серці людини приводить до щирого каяття.

Процес примирення не завжди починається з простягнутої руки. Часто рани, завдані жертві, настільки глибокі, що вона не знаходить сили в собі бути ініціатором примирення. Та це не звільняє кривдника від відповідальності. Просвітлене серце кривдника має ініціативу простягнутої руки взяти на себе. Протягуючи руку примирення до жертви, потрібно бути готовим до найбільш неочікуваної реакції, зазвичай для взаємного рукостискання потрібен час і зусилля.

Скільки б не було позитивної сердечної боротьби, але частина айсберга обов'язково має виглядати із води. Блудний син із відомої притчі Ісуса переживав серйозне ламання свого гордого серця, яке привело його до єдиного правильного рішення: «Встану й піду». Потрібно свої переживання вивести з-під води на загальний огляд. Визнання своєї неправоти, назвавши речі своїми іменами, – це обов'язковий мінімум, корисний для обох сторін. Найбільше це потрібно самому кривднику, тому що покаяння – це не тільки примирення, а й звільнення. Звільнитися можливо тільки тоді, коли ти визнаєш повністю свою вину перед свідками твого гріха. «Хто ховає провини свої, тому не ведеться, а хто признається

та кидає їх, той буде помилуваний» (Пр. 28:13). Щоразу, коли чинимо зло іншим, ми завдаємо його і Богові. Тому визнання нашої вини має бути перед Богом і жертвою.

Справжнє покаяння може пережити тільки смиренна людина. Покаяння – це не міжнародний договір, де ми хочемо виторгнути собі якісь пом'якшення, ми не можемо висувати свої умови. «Я не достойний називатися сином», – смиренне покаяння блудного сина із однойменної притчі. Реакція тих людей, в яких ми просимо прощення, не зовсім буде подібною до реакції батька із притчі про блудного сина. Бачачи наше смирення, Небесний Батько обов'язково вийде нам назустріч, щоб обійняти нас. «Бог смиреним дає благодать», за нашою молитвою Господь буде працювати над серцем тих, у кого ми просимо прощення, тому що тільки Бог може дати сили простити.

Світ, в якому ми живемо, не є чорно-білим. Під час воєнного протистояння часто і жертва веде себе агресивно. Мирослав Вольф пише: «Справа не тільки в тому, що ми не любимо визнавати свої помилки, а й у тому, що й інші майже ніколи не бувають цілком праві»^[15]. Це ускладнює процес примирення, та існує все-таки градація вини, Христос завжди ставав на захист пригноблених, хоч і вказував їм на їхні гріхи. Тому покаяння агресора має бути безумовним, з повною відповідальністю за свій гріх. Агресор не має морального права вказувати на гріховність жертви, тому що це унеможливує примирення. У своїй книзі «Зневага та прийняття» М. Вольф пише: «Символічні перепони, зведені хибними релігійними вченнями, які приписують гріховність невинним, мають бути зруйновані, наполягав Ісус»^[16].

Звинувачення жертви в гріховності, навіть після завершення війни, призведе в майбутньому до акту нової агресії. Тому покаяння кривдника в очах Божих – це покаяння Закхей: «Став же Закхей та й промовив до Господа: «Господи, половину маєтку свого я віддам ось убогим, а коли кого скривдив був чим, верну вчетверо» (Лк. 19:8). Правдиве покаяння завжди веде до практичних наслідків. «Щире покаяння гнобителів вилетить у несправедливо щедре відшкодування у прагненні компенсувати первинну несправедливість злочину»^[17]. На пам'ять спадає одна історія, яка сталася одразу після розпаду Радянського Союзу. То був не простий час в економічному плані для молоді України. До однієї з сільських церков прибув гуманітарний вантаж у декількох фурах. Усі ці продукти закупила один християнин похилого віку. Він колись був молодим офіцером в есесівському каральному загоні, що діяв у нашій місцевості. Цей чоловік роздавав допомогу і скрізь просив прощення. Це була дуже зворушлива

^[15] Тим само, с. 133.

^[16] Там само, с. 125–26.

^[17] Там само, с. 131.

картина, коли колишній каратель обіймався разом із старенькими місцевими свідками тих подій.

Маючи правильні переживання та розуміння правди, багато людей так і не доходять до вершини айсберга. Якби блудний син звернув із дороги, а Закхей після своєї сміливої заяви передумав, то з певністю можна було б сказати, що покаяння не відбулося. Той, хто справді бажає примирення, іде до світла (Ів. 3:21).

Примирення – це рішення серця

Найбільшою перемогою, яку може отримати людина, це перемога над самим собою. Цю битву неможливо виграти наодинці. Апостол Павло добре розуміє, що Бог дарує йому свій величезний потенціал, яким він досягає успіху. «У тому й працюю я, борючися силою Його, яка сильно діє в мені» (Кол. 1:29). Прощати інших – це постійна битва, в якій християнин, має бути переможцем. Христос наголосив, що це потрібно робити з постійністю молитовного життя. «І коли стоїте на молитві, то прощайте, як маєте що проти кого, щоб і Отець ваш Небесний пробачив вам прогріхи ваші» (Мр. 11:25). Чому прощати потрібно, коли стоїмо на молитві? Іншого способу для перемоги в цій битві немає. Прощення – це взаємне звільнення як кривдника, так і жертви.

Практика прощення дуже складна, навіть для тих, хто чітко усвідомлює в цьому волю Богу. Рани, отримані під час війни, бувають надто глибокими, а втрати неможливо повернути ніколи. Цей біль паралізує волю людини, приводячи до ненависті або повної апатії. У нашій церкві невелика команда працює з тими, хто втратив своїх рідних на війні. Щоразу під час зустрічі вони бажають розповісти про свій біль, здається, це єдине, що сьогодні їх цікавить у житті. Як переживали цей біль праведники Біблії? Відповідь одна: вони плакали перед Богом. Єдиним засобом, який зцілює сердечні рани, є любов. Огортаючи нас своєю любов'ю, Господь робить неймовірне, він стукає в серце людини, бажаючи, щоб Його любов могла наповнити стражденну душу зсередини. (Рим. 8:36–39). Господь ніколи не стирає з пам'яті минуле, Він у цій болючій реальності приносить мир у серце. Прощення – це рішення нашої волі, та знайти силу для цього рішення можливо, тільки осягаючи безмежну любов Христову. Простити під час війни – це зробити неможливе можливим, саме це робить Бог із кожним грішником.

Християни з обох боків барикад мають знайти в собі сили чесно простягнути руку любові. Чому дуже важливо зробити це чесно? Тому що «мудрість, що зверху, – вона насамперед чиста...» (Як. 3:17). Неможливо досягнути щирого примирення, маючи лукаве серце. Відкриті обійми без відкритого серця знову призведуть до розриву відносин і міст потрібно будувати спочатку.

М. Вольф пише: «Отже, головне питання не в тому, як досягти остаточного примирення. Вирішення цієї проблеми месіанських масштабів варто надати Богові»^[18]. Можливо, ми не можемо впливати на укладення міжнародних мирних договорів, це не в нашій компетенції. Звершуючи своє служіння на землі, Ісус постійно діяв там, де Він на той момент мав можливість. Так само діяли й апостоли, які ніколи не намагалися переробити світ. Та вплив меншості зміг спричинити глобальні позитивні перетворення в світогляді людства.

У процесі війни дуже важлива наша власна позиція і те, наскільки вона чітка там, де ми можемо впливати. «Місія примирення – це місія Бога у світі, і Церква лише долучається до неї, підхоплює її. І в цьому значенні примирення залишається предметом і метою *Missio Dei*. Ми не бачимо всієї картини і не відповідаємо за неї, ми бачимо лише частину відповідальності й можемо взяти її на себе...»^[19]. Примирення починається всередині нас, і тільки це дасть нам можливість простягнути руку взаємності. Знайти силу для примирення можна, знайшовши мир із Богом.

Бібліографія

- Вольф, Мирослав. *Презрение и принятие. Богословское размышление о самосознании, восприятии Другого и примирении*. Черкасы: Коллоквиум, 2014.
- Люцер, Эрвин. *Крест Гитлера. Церковь времен III Рейха, или Рассказ о том, как крест Христов пытались заменить на крест Гитлера*, Киев: Нард, 2005.
- Майнарді, Адальберто. «Пам'ять і прощення у досвіді молитви». В *Правда. Пам'ять. Примирення. Успенські читання*, 237–47. Київ: Дух і Літера, 2016.
- Типпинг, Колин. *Радикальное прощение*. Москва: Издательство «София», 2009.
- Черенков, Михайло. «Примирення як неможлива можливість: перегукуючись із Мирославом Вольфом». В *Правда. Пам'ять. Примирення. Успенські читання*, 158–68. Київ: Дух і Літера, 2016.

^[18] Там само, с. 120.

^[19] Михайло Черенков, «Примирення як неможлива можливість: перегукуючись із Мирославом Вольфом», в *Правда. Пам'ять. Примирення. Успенські читання* (Київ: Дух і Літера, 2016), 161.